

aspecten

Bart Cusveller: 'De boekenreeks is het atelier van het christelijk- filosofische gedachtegoed'

Foto: Erik Kottier

Boekenreeks in beeld

Dr. Bart Cusveller is docent en onderzoeker zingeving en zorgethiek aan Hogeschool Viaa. Hij is al lange tijd betrokken bij Stichting voor Christelijke Filosofie. Sinds kort is hij voorzitter van de redactie van de christelijk-filosofische boekenreeks *Verantwoording*. In dit interview met Teunis Brand vertelt hij over zijn visie op beroepsethiek, de boekenreeks en zijn eigen boek dat binnenkort in deze reeks verschijnt.

Je eerste studie was verpleegkunde. Hoe kwam je van verpleegkunde bij filosofie terecht?

Al tijdens de middelbare school had ik een brede belangstelling. Wat mij trok in verpleegkunde was de combinatie van dingen doen met je handen en dienstbaarheid aan mensen. Achteraf gezien was verpleegkunde niet helemaal aan mij besteed, ik was er te reflectief voor ingesteld. Ik heb dan ook maar kort als verpleegkundige gewerkt.

Tijdens mijn studie kwam ik in aanraking met filosofie, via het vak Wijsgerige en Levensbeschouwelijke oriëntatie. Het vragen stellen en kritisch nadenken over hoe dingen in elkaar

zitten zat er bij mij al lang in, maar ik kwam er toen pas achter dat filosofie iets is wat je kon gaan studeren. Dat ben ik dan ook snel na mijn studie verpleegkunde gaan doen. Ik ging naar de VU, waar ik onder andere studeerde bij Nicholas Wolterstorff, die daar toen gastdocent was. Tijdens die studie maakte ik kennis met de traditie van reformatorische wijsbegeerte en de Angelsaksische traditie van christelijke filosofie.

Toch heb je de wereld van verpleegkunde nooit helemaal verlaten. Dat klopt. Ik heb me in mijn loopbaan tot nu toe altijd bewogen op het grensvlak van verpleegkunde en filosofie. Na mijn studie filosofie heb ik mijzelf de vraag gesteld wat ik ermee ging doen. Ik heb toen al vrij snel besloten dat je je binnen de wereld van de gezondheidszorg ook als filosoof dienstbaar kunt maken. Filosofie kan een hulpmiddel zijn voor professionals in de zorg om beter te navigeren in de praktijk van alledag. Bij het Lindeboom Instituut, waar ik lange tijd heb gewerkt, heb ik me beziggehouden met allerlei medisch-ethische onderwerpen. Verpleegkundige beroepsethiek is echter altijd de kern van mijn expertise geweest.

Hoemaak je de relevantie van ethiek duidelijk aan verpleegkunde-studenten?

Het lastige is dat je begint met een 2-0 achterstand. Als eerste hebben we in onze cultuur vaak het beeld dat ethiek iets is waar je toch niet uitkomt en dat iedereen uiteindelijk doet wat goed voelt. Als tweede hebben studenten vaak een professionaliteits-

opvatting waarin ethiek een beperkte rol speelt. Het is mijn taak om duidelijk te maken dat ethiek niet in de eerste plaats gaat over hartverscheurende dilemma's die soms inderdaad onoplosbaar zijn, maar over de alledaagse dingen in hun vakgebied. Professionele ethiek gaat over je attitude, idealen en de doeleinden die je geacht wordt na te streven. Bovendien zijn er in de beroepsgroep van verpleegkundigen codes en protocollen waar je je aan moet houden, dus er is al een heel normatief weefsel aanwezig. Professionele ethiek houdt in dat je in staat bent om tegen de achtergrond van dat weefsel kritisch op je gedrag te reflecteren. Ik noem het weleens de paradox van het hbo dat ik studenten iets meegeef waar ze tijdens hun studie de relevantie soms niet zo van zien, maar pas na een jaar of drie, vier in de praktijk. Ik hoop altijd dat ze dan gebruik kunnen maken van het begrippenkader en de ethische toolkit die ik ze heb meegegeven.

Je bent sinds medio 2020 voorzitter van de boekenreeksredactie. Hebben dikke filosofische studies wel toekomst in deze tijd van ont-lezing?

Dat is een vraag waar we als redactie ook over nadenken. Toch is de reeks Verantwoording, hoe je het ook wendt of keert, een belangrijke motor van de inhoudelijke ontwikkeling van het christelijk-filosofische gedachtegoed. Je kunt de reeks zien als een soort werkplaats of atelier, waarin auteurs de ruimte krijgen om ideeën te ontwikkelen en te actualiseren. We zouden zonder de boekenreeks echt iets missen. Voor veel mensen zijn publicaties in *Philosophia Reformata* te technisch, terwijl Sophie zich weer richt op korte bijdragen die bedoeld zijn voor een breed publiek. Het is zeker waar dat de boeken uit de reeks door een select publiek gelezen worden. We zoeken daarom naar mogelijkheden om de boeken breder ingang te laten vinden. Het helpt als je een boek onder de aandacht van andere organisaties kunt brengen. Zo hebben we met het boek *Multiculturele gerechtigheid* samengewerkt met de wetenschappelijke instituten van de drie christelijke partijen en bij *Kunst D.V.* hebben we samengewerkt met Artway en de Roos van Culemborg bij de boekpresentatie. We denken ook na over boeken die relevant kunnen zijn voor het middelbaar en hoger onderwijs.

Ik denk dan ook dat het voor de verspreiding en toegankelijkheid goed is als de netwerkgedachte bij onze stichting meer ingang vindt. De boekenreeks is een van de uitingsvormen van ons werk en het is goed om de dwarsverbanden met andere uitingsvormen te versterken. Zo zou een goede serie artikelen in Sophie omgewerkt kunnen worden tot een uitgave in de Verantwoordingsreeks, en het omgekeerde ook.

Welk boek staat er binnenkort op de planning?

Mijn eigen boek over wijsgerige ethiek! Het manuscript ligt

momenteel bij de uitgever. Ik verwacht dat het begin 2020 verschijnt.

Hoe kwam je ertoe om dit boek te schrijven?

Toen ik bij het Lindeboom Instituut werkte, was er een werkgroep die nadacht over ethiek vanuit de reformatorische wijsbegeerte. Onder andere Henk Jochemsen, Jan Hoogland en Sytse Stribos waren daarbij betrokken. Er zal vast materiaal geproduceerd zijn, maar er is geen afzonderlijke publicatie uit voortgekomen.

De directe aanleiding was dat ik bezig was met het boekje *Cinemasofie* over film en filosofie. In dat boekje koppelde ik een filmgenre aan een filosofische discipline. Vaak verwees ik dan naar wat er in de Verantwoordingsreeks over deze discipline was geschreven, maar over ethiek bleek geen boek te zijn verschenen waar ik naar kon verwijzen. En dat terwijl het ethische toch een van de aspecten is uit Dooyeweerd's theorie van modaliteiten. Toen ik her en der geschikte auteurs polste, werd de suggestie gewekt dat ik misschien zelf een boek over deze thematiek moest schrijven. De mogelijkheid diende zich aan om via een fonds voor gepromoveerde hbo-docenten subsidie te krijgen voor een studie naar professionele integriteit. Mede daardoor heb ik het boek kunnen realiseren.

Kun je iets vertellen over de inhoud?

Ik heb het opgehangen aan kopstukken die over wijsgerige ethiek in de neocalvinistische traditie hebben nagedacht. Dat begint bij de theologen Kuyper, Geesink en Bavinck. Vervolgens bespreek ik Dooyeweerd en denkers die in zijn spoor hebben nagedacht over ethiek, zoals Troost en Schuurman. Ik heb het breder getrokken dan de Nederlandse school: C.S. Lewis, Nicholas Wolterstorff, Richard Mouw en Allan Boesak komen ook aan de orde.

Inhoudelijk betoog ik dat je professionele ethiek integraal of holistisch moet benaderen. Je komt niet weg met een deug-dethische, plichtethische of doelethische benadering. Voor die integrale benadering kun je goed terecht bij de reformatorische wijsbegeerte. Die benadrukt dat er een gelaagdheid van normatieve principes is waar je rekening mee moet houden. Ik gebruik het begrip professionele integriteit als aanleiding. Daarin zit ook een bepaalde gelaagdheid: er zit iets in van betrouwbaarheid als deugd, het opvolgen van regels, maar ook een notie van na te streven goedheid.

Mijn boek en de boekenreeks als geheel laten zien dat het neocalvinisme een robuuste en vitale traditie is, die het verdient om goed gedocumenteerd en geactualiseerd te worden. Ik ben blij dat ik samen met een mooie groep redactieleden hieraan een bijdrage kan leveren.

Conferentie 2021 uitgesteld naar voorjaar

Ieder jaar organiseert Stichting voor Christelijke Filosofie een conferentie aan het begin van het nieuwe kalenderjaar. De Christelijke Filosofie Conferentie 2021 zal in het teken staan van het afscheid van prof. dr. Renée van Riessen als hoogleraar Christelijke Filosofie aan de Universiteit Leiden. Vanwege alle onzekerheid die het coronavirus met zich mee-

brengt, hebben we besloten om de conferentie uit te stellen tot het voorjaar van 2021. We hopen dat de coronamaatregelen te zijner tijd meer mogelijkheden bieden om een mooi programma met lezingen en workshops te kunnen aanbieden. Over de verdere invulling van het programma zullen we u later informeren. De meest actuele informatie zal te vinden zijn op onze website: www.christelijkefilosofie.nl.

Oude en nieuwe voorzitter aan het woord

Tijdens de algemene ledenvergadering van 22 juni 2020 droeg Peter Sneeep – na een periode van ruim 4 jaar – het voorzitterschap van Stichting voor Christelijke Filosofie en de Vereniging voor Reformatorische Wijsbegeerte over aan Dirk van Schepen. Teunis Brand sprak hen over hun kennismaking met christelijke filosofie en hun perspectief op de toekomst van de stichting.

Peter Sneeep

Kun je iets vertellen over je kennismaking met christelijke filosofie?

Ik kom uit een achtergrond met wortels in de neocalvinistische vernieuwingsbeweging in de gereformeerde kerken in de jaren dertig, waarin de VU-hoogleraren Vollenhoven en Dooyeweerd een belangrijke rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van de Wijsbegeerte der Wetsidee (WdW).

Mijn vader is als uitgever van Buijten & Schipperheijn nauw betrokken geweest bij het uitdragen van dit gedachtegoed. Hij heeft onder andere de uitgave van de serie Christelijk Perspectief (nadien voortgezet in de huidige reeks Verantwoording) en het blad Beweging van de Vereniging mogelijk gemaakt. Zo heb ik al jong het werk van Dooyeweerd, Vollenhoven, Mekkes, Zuidema, Popma, Van Riessen en anderen mogen bestuderen.

Hoe ben je destijds voorzitter van de stichting geworden?

Ik ben altijd betrokken geweest bij de beweging van de reformatorische wijsbegeerte en in 2015 via Govert Buijs gevraagd om voorzitter te worden. Hoewel destijds niet heel actief binnen onze vereniging heb ik met plezier ja gezegd.

Door personele unie is de voorzitter van Stichting voor Christelijke Filosofie ook voorzitter van het Lindeboom Instituut. Hoe was het om het werk voor deze twee stichtingen te combineren?

De stichtingen hebben verschillende doelstellingen met elk een eigen achterban. Je zou kunnen zeggen dat de achterban van Stichting voor Christelijke Filosofie meer in de neocalvinistische traditie staat, terwijl het werk van het Lindeboom Instituut wat meer steun krijgt vanuit reformatorische kring. Dat is zeker geen principiële verschil, maar meer zo gegroeid. Ik zie het als een opdracht om deze beide meer met elkaar te verbinden. In dat kader biedt de vestiging van een leerstoel Christelijke Filosofie aan de Theologische Universiteit Kampen nieuwe mogelijkheden, omdat de Lindeboomleerstoel daar ook gevestigd is.

Waar moet volgens jou de stichting op inzetten de komende tijd?

Ik maak me eerlijk gezegd wel zorgen om de plaats van de bijzondere leerstoelen aan universiteiten, de eisen ervoor worden steeds hoger. Ook zijn de universitaire curricula steeds meer dichtgetimmerd waardoor de noodzakelijke ruimte voor onze hoogleraren heel klein is geworden. Je zult creatief met deze situatie moeten omgaan. Bijvoorbeeld door met de hoogleraren gezamenlijk modules te ontwikkelen die ook gevolgd kunnen worden op plaatsen waar geen bijzondere leerstoel is gevestigd.

Peter Sneeep

Dirk van Schepen

Hoe ben jij in aanraking gekomen met christelijke filosofie?

In tegenstelling tot Peter Sneeep, kwam ik pas op latere leeftijd in contact met christelijke filosofie. Na mijn managementopleiding was ik van plan om een jaar theologie te gaan studeren. Tijdens die studie theologie kwam ik er achter dat ik filosofische vragen interessanter vond.

Daarom ben ik na dat jaar ook nog filosofie gaan studeren. Pas later, toen ik bij de CHE werkte, kwam ik via Ab Berger in contact met Stichting voor Christelijke Filosofie. Niet lang na die kennismaking ben ik begin 2017 toegetreden tot het bestuur.

Welke filosofische onderwerpen hebben je interesse?

Vooraf vragen rond waarheid en interpretatie vind ik boeiend. Het zette mij destijds aan het denken dat je Bijbelteksten op verschillende manieren kunt interpreteren, en dat de traditie waar je in staat daarin een grote rol speelt.

De hermeneutiek laat zien dat ons denken nooit neutraal is. Je denkt altijd vanuit een bepaalde gegevenheid. En dat is ook precies het waardevolle van christelijke filosofie, omdat ook daarin wordt benadrukt dat het denken altijd een levensbeschouwelijk uitgangspunt heeft. Het is belangrijk om je bewust te zijn van je uitgangspunten en daar ook rekenschap van af te leggen. Het besef dat je nooit volledig neutraal of objectief bent geeft juist de mogelijkheid om kritische vragen te stellen, omdat je je bewuster bent van je eigen vooroordelen.

Een ander, hieraan verwant thema dat mij boeit is de wisselwerking tussen individu en gemeenschap. Die wisselwerking is er in de hermeneutiek, maar ook bijvoorbeeld in de filosofie van de levenskunst. Daarin is de gemeenschap van belang voor het individu om tot bloei te komen en het individu heeft verantwoordelijkheid voor de gemeenschap, met het oog op de eigen levenskunst en die van anderen. Dat is voor mij ook een reden om mij actief in te zetten voor onze stichting.

Welke uitdagingen zie je voor de stichting?

Ik zie het als een uitdaging om filosofie als talige discipline relevant te maken in een cultuur die wordt gedomineerd door beelden. We zullen de verbinding tussen taal en beeld moeten maken, bijvoorbeeld door het aanbieden van videomateriaal. Daarnaast vind ik het belangrijk om te werken aan een centraal aanbod van cursussen en ook een gemeenschappelijke onderzoeksagenda. Door dat te doen, maken we de dwarsverbanden binnen de stichting sterker. Als er meer centraal aanbod is, zijn we bovendien minder afhankelijk van het wisselende beleid van universiteiten.

Dirk van Schepen

Voortgang van ons werk

Op het moment dat ik dit schrijf, lijkt de piek van de tweede coronagolf achter ons te liggen en is er perspectief op versoepeling van de maatregelen. Maar het kan verkeren en nu de coronacrisis voortduurt, merken we dat het best wat van ons vraagt om in deze omstandigheden **goed te leven en te werken**. En laten we eerlijk zijn, de coronacrisis raakt ook het werk van onze stichting. Face-to-face contact is immers fundamenteel voor de vorming van studenten en de onderlinge band tussen hoogleraren en bureaumedewerkers. Concreet betekent de aanhoudende coronacrisis dat de oratie van Jeroen de Ridder, die gepland stond voor 9 februari 2021, opnieuw zal worden uitgesteld. Ook de Christelijke Filosofie Conferentie, die we normaal eind januari organiseren, stellen we uit, tot het voorjaar van 2021 (zie het kader op p.2). Dat betekent ook dat we nu nog geen afscheid nemen van **Renée van Riessen**, onze hoogleraar in Leiden tot het eind van dit jaar. Gelukkig kon zij, in tegenstelling tot afgelopen voorjaar, dit najaar wel een 'afheidskursus' in fysieke vorm verzorgen, in de Hartebrugkerk in Leiden. Ook Marc de Vries en Jan van der Stoep konden hun geplande vakken geven, in fysieke en/of digitale vorm. Verder hebben we een consortium van partners gevormd rondom de leerstoel van Jan van der Stoep in Wageningen. Zodoende kunnen we zijn aanstelling per 1 januari 2021 uitbreiden van 0,2 naar 0,4 fte. Jan richt zich op de vraag wat goed **rentmeesterschap** is en hoe dit begrip betekenis kan krijgen bij nieuwe, vaak meer regionaal georganiseerde voedselketens.

Tot slot hebben bestuur, hoogleraren, curatorium en directie het afgelopen jaar een aantal keer de koppen bij elkaar gestoken – eerst fysiek, later digitaal – om een gezamenlijk plan te maken voor een **Kennisnetwerk** met verschillende partners. Zo willen we meer focus en samenhang aanbrengen in ons werk en een impuls geven aan onderzoek, onderwijs en kadervorming vanuit christelijk-filosofisch perspectief. Daarover later meer. Een van de partners is de Theologische Universiteit Kampen, waar we een **bijzondere leerstoel** gaan vestigen en begin volgend jaar de sollicitatieprocedure start. Houd u daarvoor onze website in de gaten. Ik wens u een goede afsluiting van dit jaar met uw geliefden en hopelijk tot ziens in het nieuwe jaar.

Foto: Marjoleine Klarenbeek

Sander Luitwieler, directeur

Agenda

Colleges prof. dr. Marc de Vries

> Cultuurfilosofie I: Hedendaagse techniekfilosofie en ingenieursethiek. De colleges worden waarschijnlijk vanaf 10 februari 2021 digitaal op woensdagen van 15:45 uur tot 17:30 uur gegeven. Voor iedereen toegankelijk.

Christelijke Filosofie Conferentie

> De jaarlijkse conferentie zal worden uitgesteld naar het voorjaar van 2021. De conferentie staat in teken van het afscheid van prof. dr. Renée van Riessen als bijzonder hoogleraar christelijke filosofie aan de Universiteit Leiden.

Oratie prof. dr. ir. Jan van der Stoep

> Donderdag 17 juni 2021 om 16:00 uur in de Aula van de Wageningen Universiteit.

Wijzigingen in de agenda voorbehouden in verband met coronamaatregelen. Kijk voor de meest actuele informatie op www.christelijkefilosofie.nl.

COLOFON

STICHTING VOOR
CHRISTELIJKE FILOSOFIE

Uitgave van Stichting voor Christelijke Filosofie

Bestuur

Dirk van Schepen MA (voorzitter)
Jan van Ginkel RA (penningmeester)
Wout Bisschop MA (secretaris)
Henk Jongbloed MSc
Prof. dr. ir. Aart Nederveen
Drs. Annemiek van Woudenberg-de Groot

Curatorium

Prof. dr. Johan Graafland
Ir. Jan Harmsen
Prof. dr. James Kennedy
Prof. dr. Roel Kuiper

Hoogleraren

Prof. dr. Govert Buijs (Rotterdam)
Prof. dr. Jan Hoogland (Twente)
Prof. dr. ir. Jeroen de Ridder (Groningen)
Prof. dr. Renée van Riessen (Leiden)
Prof. dr. ir. Jan van der Stoep (Wageningen)
Prof. dr. Marc de Vries (Delft)

Bureaumedewerkers

Dr. Sander Luitwieler (directeur)
Marieke Haan (bureaumanager)
Dr. Teunis Brand (communicatiemedewerker)

Contributie en abonnementsprijzen:

- Contributie Vereniging voor Reformatorische Wijsbegeerte: € 70,- per jaar
- Abonnement Sopie: € 41,50 per jaar (6 nummers); zie www.sophieonline.nl
- Abonnement Philosophia Reformata: zie www.philosophia-reformata.org

Contact

Adres Bergstraat 33, 3811 NG, Amersfoort
T 033 - 43 28 288
E info@christelijkefilosofie.nl
W www.christelijkefilosofie.nl
Facebook cfilosofie
Twitter @Cfilosofie
IBAN NL33 INGB 0001 2095 98

Ontwerp

Aperta, Hilversum

DTP & Druk

Buijten & Schipperheijn, Amsterdam